

Camp d'Aprenentatge de la
ciutat de Tarragona

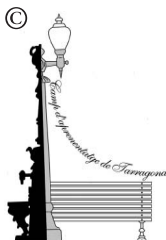
EL MÓN
DE LA MORT

LA
NECRÒPOLIS

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament
Camps d'Aprenentatge

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Complex Educatiu de Tarragona
Autovia de Salou s/n
43006 Tarragona

Primera edició: novembre 2002.

Autors: **M. Antònia Ibañez Serrahima**
Núria Montardit Bofarull
Jordi Tortosa Giménez
M. Joana Virgili Gasol

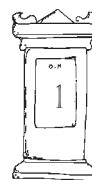
Dibuixos: **Hugo Prades**

Disseny i muntatge: **Josep M. Lledós Palau**

Edita: **CdA de la ciutat de Tarragona**
Autovia de Salou s/n
43006 Tarragona

Impressió: **Gràfiques DARC, S.L.**
Pol. Ind. C. Curtidors, 8
43800 Valls

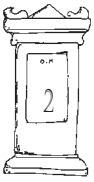
Dipòsit legal: T-1448-2002
ISBN: 84-699-9813-7

MATERIAL DE L'ALUMNE/A

Nom de l'alumne / a .....

Centre ..... Nivell .....

UNA NECRÒPOLIS....

La visita que iniciaràs et portarà a estudiar el món de la mort en època romana, és a dir, veuràs **quins eren els rituals funeraris, com es podia enterrar a una persona segons la seva condició social i on s'acostumava a fer.**

Estàs a punt d'entrar en un cementiri que té uns **1700 anys d'antiguitat**, per tant el respecte cap al lloc és doblement important. Per una banda, per ser l'indret de repòs dels nostres ancestres i, de l'altra, per l'interès històric de totes les peces.

Aquest conjunt arqueològic constitueix la necròpolis **dels segles III al V millor conservada** de tota la Mediterrània Occidental. Per tant, estàs al davant d'una excavació excepcional, treta a la llum durant els anys 1926 al 1931, arrel de la construcció de la fàbrica de Tabacs.

Què hi veurem?

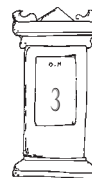
Part de les millors peces trobades a la necròpolis, que ens expliquen de quina manera preparaven la seva mort els personatges més influents de la Tarragona del moment, tot i trobar-se en uns segles de clara decadència econòmica.

Enterraments pertanyents als primers cristians de la comunitat tarragonina, barrejats amb aquells morts que encara seguien practicants els vells cultes romans.

Imatges il·lustratives del procés de l'excavació durant els anys 20, així com dibuixos i plànols.

TESTAMENT

Jo Lucius Lucretius Nicephorus, ciutadà de Tàrraco, sevir d'August, agraeixo als deus que m'han permès una vida brillant plena d'honestedat i justícia i en aquests moments finals, a les portes de la mort, deixo als meus estimats parents la darrera voluntat per facilitar així el deure sagrat d'un enterrament digne, a fi de no condemnar-me a vagar sense descans com un ànima en pena.

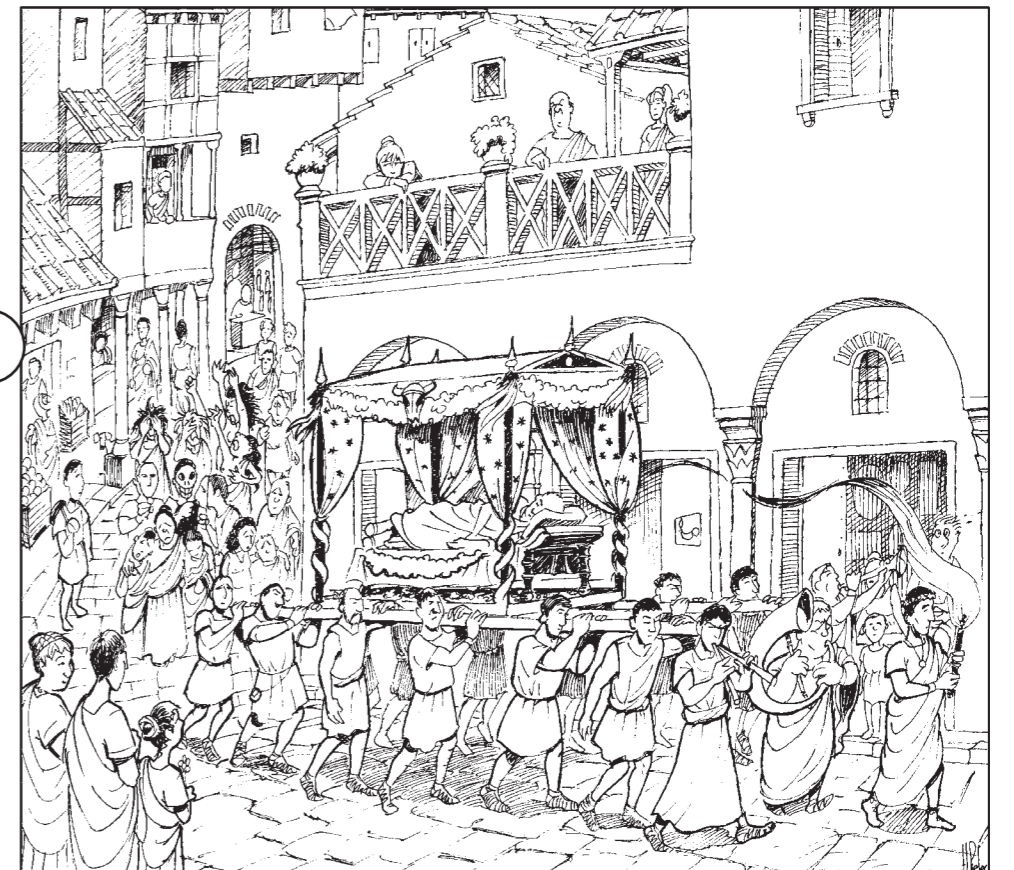
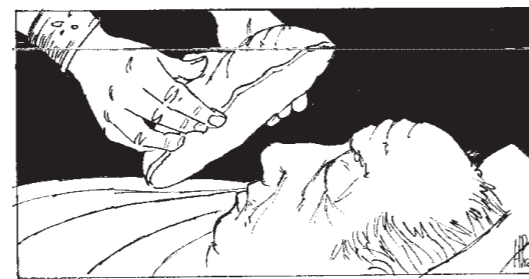
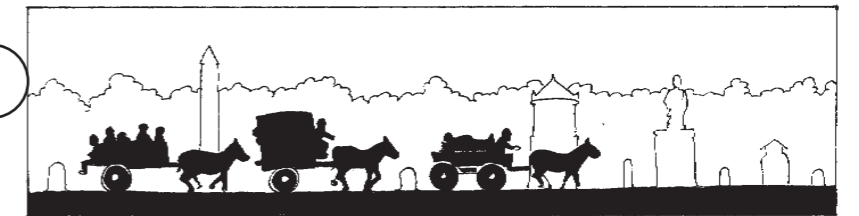
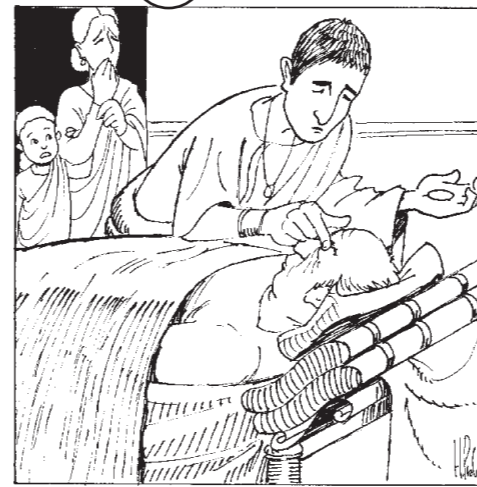
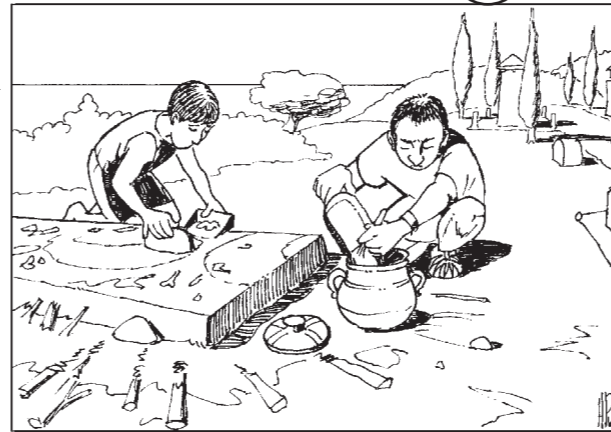
Un cop m'arribi la mort tu, fill meu, que ja ets major d'edat, recolliràs amb un petó el meu darrer alè, em tancaràs els ulls i em cridaràs pel meu nom. Recorda posar-me sota la llengua una moneda per pagar a Caront i que em permeti creuar els rius de l'infern amb la seva barca. Ordenaràs a les dones de la casa i esclaus que em rentin, perfumin, adornin i em revesteixin amb la túnica i la toga per ser exposat en l'atri sobre un llit mortuori en mig de flors i garlandes. Manaràs un esclau que em faci la màscara mortuòria amb cera i apagareu la llum de la llar en senyal de dol. Contractaràs músics i ploracossos que tocaran música fúnebre i caminaràs juntament amb els meus clients portant feixos, les destrals i les màscares dels ancestres. Em transportareu en andes pels carrers de la ciutat seguit de parents i amics fins arribar al Fòrum on faràs una oració fúnebre a la meva memòria. Finalment, conduireu el meu cos a la pira funerària on les flames donaran compte de les meves despulles entre perfums i presents. Recolliu les meves cendres i els ossos calcinats per rentar-los amb vi i dipositar-los en una urna dins la meva darrera morada protegida de lladres i profanadors. Ho fareu fora de muralla en terres de la meva propietat, com ho disposa la llei, entre la terra i el cel no lluny de la mar eterna i al costat d'un camí on vianants i mariners m'honorin i recordin les virtuts i gestes que m'han acompanyat en vida.

Recorda finalment de purificar la nostra llar celebrant un banquet funeràri amb tots els meus parents, únic plaer que s'hem permetrà en una segona vida. Posa una estàtua meva en un lloc ben visible de la casa, en una fornícula de fusta juntament amb la dels altres estimats familiars per commemorar en el futur el meu traspàs oferint vi, llet i mel en record meu i assegura't que cap estranger s'apropi a la meva tomba.

Que Atis em guardi i protegeixi en aquesta darrera hora plena de tristesa i solitud amb l'esperança que aquest moment transitori culmini amb un despertar triomfant.

Un cop llegit el text de Lucius Lucretius Nicephorus, hauràs d'ordenar amb números els dibuixos, atenent al ritual especificat en el seu testament.

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Et presentem una imatge de la vida en un carrer de Tàrraco on cal que uneixis amb una fletxa cada personatge amb el text que creguis que li és més adient

Luci Valeri

Qui m'havia de dir a mi que, després de quasi 20 anys servint a la Legio VII, acabaria enterrat en un taüt de fusta i en terra estrangera!!.

Lucius Lucretius Nicephorus

Recordeu família les instruccions del meu testament. Ja he ordenat la construcció d'una torre funerària on dipositar les cendres de tots nosaltres.

Marcus Antonius Primus

Júlia, l'emperador m'acaba d'anomenar comandant de la Legio VII. Ara sí que podem ser enterrats en un gran mausoleu.

Numeri Pubili Hilari

A mi, com a tots els nens, m'enterraran en uns fragments d'àmfora i prou!

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Terenci Paculus Mianus

Els negocis em van força bé i m'he fet portar de Roma un sarcòfag de marbre esculpit que m'ha costat una fortuna!.

Caius Valerius

Tota la corporació dels terrissaires, ja ens hem posat d'acord per pagar la construcció d'un columbari on guardar les nostres cendres, quan arribi el moment.

Manus

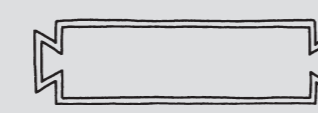

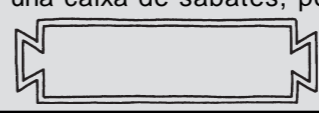

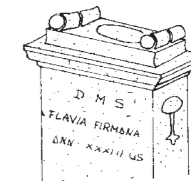
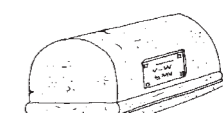

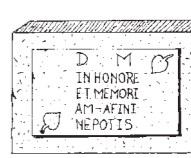
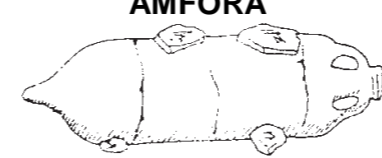
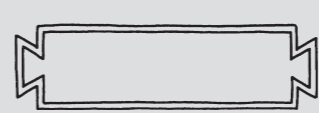
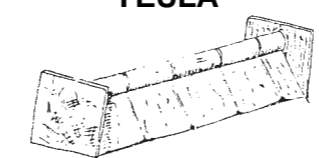
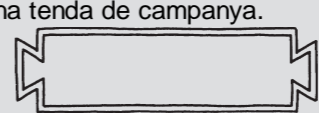

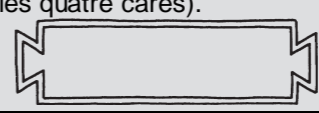

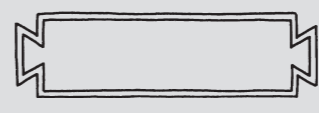
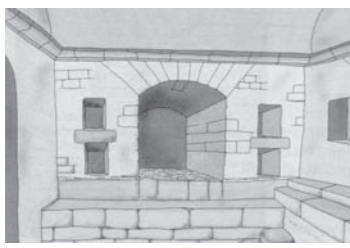
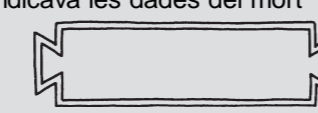

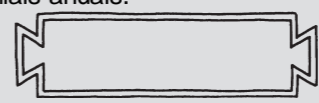
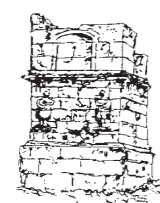
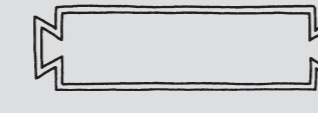

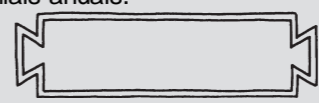
En tota la meua pobra vida, mai no he tingut res; però el que ningú em podrà negar és un forat a terra.

Crisipus

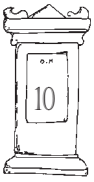
A mi, si m'enterran a terra cobert per quatre teules, ja em donaré per satisfet.

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

ELS DIFERENTS TIPUS D'ENTERRAMENTS

	INCINERACIÓ o cremació del cos sobre una pira de llenya	INHUMACIÓ o enterrament del cos del difunt	VISUALITZACIÓ
ENTERRAMENTS INDIVIDUALS	URNA Recipient, normalment de vidre o ceràmica que recull les cendres del difunt , el qual podia ser enterrat a terra o dipositat en un monument funerari. Aquí s'enterra... 	CAIXA De fusta: Gairebé sempre s'han perdut, ja que la fusta es podreix i es reconeixen en les excavacions pels claus de ferro que s'hi troben. De plom: semblant a una caixa de sabates, però d'aquest material. Aquí s'enterra... 	Tot enterrament s'assenyalava amb una pedra: estela, altar...
	ÀMFORA Embolcall més humil , es tancava amb un tap d'argila. Aquest tipus era àmpliament usat en els nens difunts. Aquí s'enterra... 	TEULA Enterraments fets amb materials de construcció, aprofitant especialment teules. Acostumaven a tenir una teulada a dues aigües, que recorda una tenda de companya. Aquí s'enterra... 	
	SARCÒFAG Forma més bona d'enterrament individual, acostumaven a ser de pedra i, segons l'economia, anaven o no treballats amb relleus esculpits (una o fins a les quatre cares). Aquí s'enterra... 	FOSSAR Els morts més pobres eren enterrats directament a terra o en un pou. Aquí s'enterra... 	
	COLUMBARI Els romans que no podien pagar-se un enterrament particular, s'integraven en corporacions funeràries que els garantien un cerimonial i un lloc on ser dipositats. Era un edifici amb diferents sales, les quals tenien forats a les parets (fornícules), on es recollien les urnes dels associats. Una placa de marbre indicava les dades del mort Aquí s'enterra... 	MAUSOLEU Monument familiar que allotjava diverses persones situades en sarcòfag. Les mides i la riquesa del mausoleu anava en consonància amb l'economia familiar. A l'interior, els familiars rendien els cultes i hi realitzaven els cerimonials anuals. Aquí s'enterra... 	
MAUSOLEU Monument familiar que allotjava les urnes, a mesura que es produïen les morts. Els edificis podien ser soterranis (criptes) o bé construccions amb forma de casa o torre. Aquí s'enterra... 	MAUSOLEU Monument familiar que allotjava diverses persones situades en sarcòfag. Les mides i la riquesa del mausoleu anava en consonància amb l'economia familiar. A l'interior, els familiars rendien els cultes i hi realitzaven els cerimonials anuals. Aquí s'enterra... 	Així mateix, eren les tombes que es trobaven a primera línia de les vies i, per tant, les que serien vistes per més caminants.	

LES OFRENES FUNERÀRIES

Degut a la prohibició feta per llei d'enterrar els morts amb objectes de valor, les ofrenes trobades a la necròpolis són molt poques, a la vitrina tens com a peça de més valor i famosa la nina articulada d'ivori.

➤ Observa bé la nina i digues quines parts del cos té articulades, és a dir que es poden bellugar.

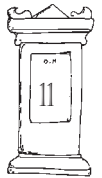
➤ Descriu com és el pentinat:

➤ Pensa en les nines actuals i explica quines semblances i quines diferències hi trobes, tant pel que fa a la seva forma com per a l'ús que se li dona ara i se li devia donar abans:

semblances

Diferències

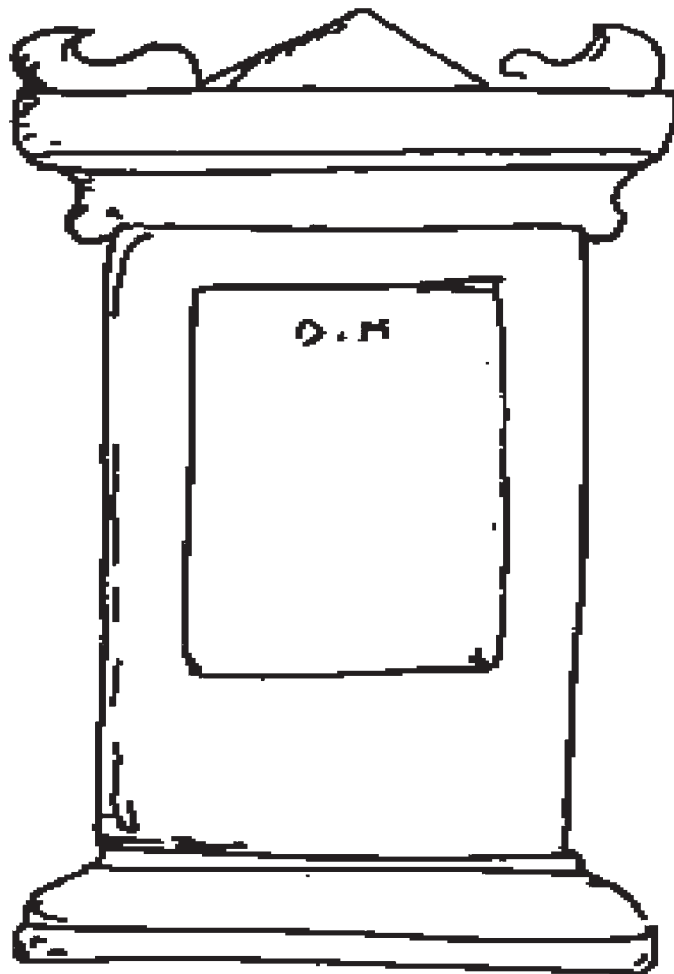
--	--

ARA FUNERÀRIA

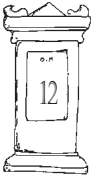
Una Ara funerària és un monument en record del mort que té forma d'altar i porta inscripcions referents al personatge al qual va ser dedicada.

- Observa-la bé i assenyala amb una fletxa el lloc on es posava l'urna funerària, amb les cendres del difunt.

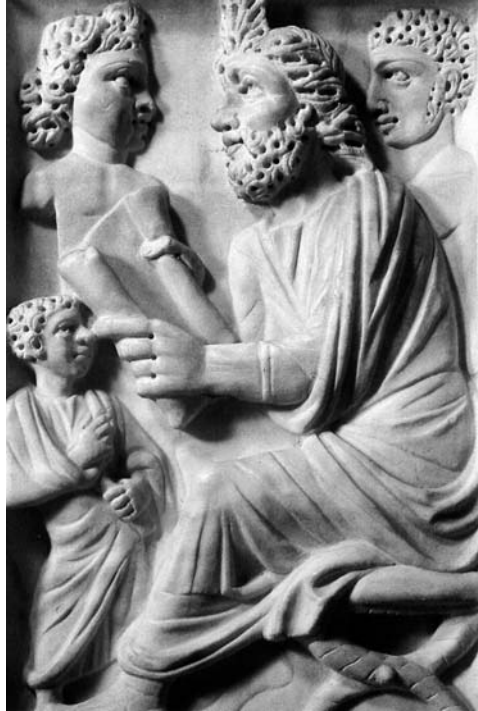
- Com es deia el mort?

.....

ELS SARCÒFAGS

Busca aquesta imatge en els sarcòfags de la sala.

- Quan la trobis, assenyala, en el dibuix esquemàtic que representa el sarcòfag, en quin part es troba:

--	--	--	--	--

- Marca a la il·lustració el mestre i explica que fa. ....
.....
- Quants alumnes té?.....
- Observa les proporcions, és a dir la relació de les mides de les figures. Veus algunes parts del cos massa grosses? Marca-les a la imatge.
Per què creus que són més grosses?.....
.....

Busca el sarcòfag que té aquest element:

- Quan la trobis, assenyala, en el dibuix esquemàtic que representa el sarcòfag, en quina part es troba:

--	--	--	--	--

- Et donem una petita descripció del personatge central. Tatxa tot allò que creguis que no és correcte:

La figura del centre del sarcòfag representa a *un home/ una dona, jove/ gran*. Té els cabells *llargs/ curts, recollits/ solts*. La cara és *llisa /solcada d'arrugues*.

- De quin material està fet? .....

LAUDES SEPULCRALS

Una lauda sepulcral és una peça que tapa un enterrament, en aquests casos fetes en mosaic.

➤ Observa aquest personatge i digues, què fa amb la mà dreta?.....

- I amb la mà esquerra? .....
- Com es diu el personatge enterrat?.....
- A què es dedicava en vida? .....
- Quina religió creus que practicava? .....
- Observa i contesta: .....
- El fons que envolta la figura és de color..... i té una decoració de ..... va vestit amb una túnica de color ..... , amb unes franges ..... Està embolcallat per una toga de color .....

➤ Dibuixa la sanefa que envolta la lauda.

Busca la lauda Ampel·lius.

➤ Acaba de dibuixar les flors que surten del gerro:

➤ A la lauda hi ha representat un animal. Quin et sembla que és? .....

➤ Si et demanem que realitzis el mosaic amb tesselles, quins colors necessaries? Encercla'ls.

<i>Groc</i>	<i>Blau</i>	<i>Taronja</i>	<i>Granat</i>	<i>Verd</i>
<i>Caqui</i>	<i>Cru</i>	<i>Marró</i>	<i>Gris</i>	<i>Negre</i>
<i>Blau cel</i>	<i>Blanc</i>	<i>Rosa</i>	<i>Violeta</i>	<i>Vermell</i>

➤ Quins colors et semblen de pedres naturals? .....

➤ Quins de pasta de vidre? .....

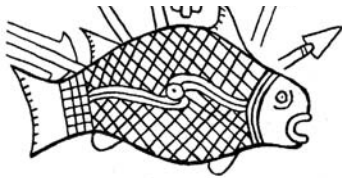
➤ Pinta la sanefa o indica per mitjà de fletxes quins colors té la sanefa (així la podràs acabar a classe).

ELS SÍMBOLS CRISTIANS

La utilització de la necròpolis al llarg de més de 400 anys ha produït l'aparició de tombes de religió romana i de tombes cristianes. Trobem molts símbols cristians representats en els sarcòfags o en els diferents enterraments.

➤ Aquí tens una mostra d'aquests símbols. Marca amb una creu els que trobis representats en els diferents enterraments.

PEIXOS

PANS I PEIXOS

ÀNCORA

AGNUS DEI

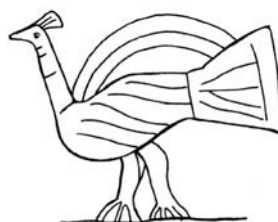
EL BON PASTOR

PALMERA

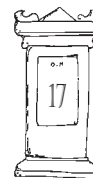
CRISMÓ

AUS

L'ARBRE DE LA VIDA

GLOSSARI

- ANCESTRE:** Avantpassat, relatiu als morts familiars.
- ARA:** Altar per als sacrificis.
- ATIS:** Pastor de la regió de Frígia que va tenir amors amb la deessa Cibeles i va ser castigat per haver-la traït. Aquest mite va servir com a símbol funerari.
- ATRI:** Pati central d'una casa rica romana, al voltant del qual es disposaven totes les cambres.
- CARONT:** Barquer encarregat de passar l'ànima del difunt (si les despulles havien estat degudament honorades) en la seva barca a l'altra banda de l'Arqueront. Per a aquest fet, cobrava un òbol (una moneda) que es posava a la boca del difunt en enterrar-lo.
- CRIPTA:** Construcció subterrània, generalment a fi d'acollir una tomba.
- ESTELA:** Peça de pedra disposada verticalment, destinada a recordar un mort per mitjà d'una inscripció.
- FORNÍCULA:** Buit deixat en el gruix d'una paret per col·locar-hi una estàtua.
- GESTA:** Acció, fet memorable.
- MAUSOLEU:** Tomba monumental.
- NECRÒPOLI:** S'anomenen així els cementiris d'època prehistòrica o antiga. En grec vol dir ciutat dels morts.
- PLORACOSSOS:** Individu que plorava en els enterraments per acompanyar el dol, i que cobrava en funció de la quantitat de llàgrimes vessades.
- PROFANADOR:** Persona que tracta de forma inadequada un enterrament, sovint per robar-ne l'aixovar.
- RITUAL:** Conjunt de normes i de fórmules que cal observar en qualsevol celebració religiosa.
- SEVIR:** Sacerdot romà dedicat al culte de l'Emperador.
- URNA:** Vas de diferents formes i materials usat per a guardar les cendres d'un mort després de la cremació del cadàver.

BIBLIOGRAFIA

- ADAM, Jean-Pierre: *La construcción romana. Materiales y técnicas*. Ed. de los oficios, León, 1989.
- ALBERICH, Joan; CARBONELL, Joan; MATAS, Bárbara i DOMINGUEZ, Ma Isabel: *Griegos y Romanos* (Biblioteca de Recursos Didácticos Alhambra, 31), Ed. Alhambra, Madrid, 1988.
- AMO, M. Dolores del: *Estudio crítico de la necrópolis paleocristiana de Tarragona*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (Secció d'Arqueologia i Història, 42), Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona, 1979.
- AQUILUÉ, Xavier; DUPRÉ, Xavier; MASSÓ, Jaume i RUIZ DE ARBULLO, Joaquín: *Tàrraco. Guia Arqueològica*. Guies el Mèdol, Tarragona, 1991.
- BLANCO FREIJERO, Antonio: *Roma Imperial*. Historia 16 (Historia del Arte, 13), Grupo 16, Madrid, 1989.
- CARCOPINO, Jérôme: *La vida cotidiana en Roma en el apogeo del Imperio*. Ediciones Temas de Hoy (Colección Historia, 3), Madrid, 1989.
- CONNOLLY, Peter; DODGE, Hazel: *La ciudad antigua. La vida en Atenas y Roma clásicas*. Ed. Acento, Madrid, 1998.
- DIDOLI, J. i ROVIRA, J. (Editors): *L'arqueologia de la mort. El món funerari a l'antiguitat de la Catalunya meridional*. CITERIOR. Revista d'Arqueologia i Ciències de l'antiguitat, 1, Tarragona, 1995.
- D.A. : *La mort au quotidien dans le monde romain*. Actes du colloque organisé pour l'Université de Paris IV, Ed. de Boccard, Paris, 1995.
- ETIENNE, Robert: *La vida cotidiana en Pompeya*. Ed. Temas de Hoy (Bolsitemas, 61), Madrid, 1996.
- IÑIGUEZ, José Antonio: *Síntesis de Arqueología Cristiana*. Ed. Palabra, Ávila, 1977.
- LIBERATI, Anna M.; BOURBON, Favio: *Roma antigua. Historia de una civilización que conquistó el mundo*. Ediciones Folio, Barcelona, 2001.
- MACDONALD, Fiona i BERGIN, Mark: *En la Roma d'August. El fundador de l'Imperi*. Anaya (El túnel del Temps), Madrid, 1990.
- MANGAS MANJARES, Julio: *Hispania romana*. Historia 16 (Historia de España, 2), Grupo 16, Madrid, 1988.
- REICH, John: *La Italia Prerromana II*. Ed. Folio (Orígenes del Hombre, 54), Barcelona, 1995.
- ROVIRA SORIANO, Jordi i DASCÀ ROIGÉ, Andreu (a cura de): *Antigüedades Tarraconenses. El volum d'Arqueologia i Història antiga de Tarragona de la "España Sagrada" d'Enrique Flórez (1769)*. Impremta Catalunya (Biblioteca Tarraconense, 14), Tarragona, 1995.
- TED'A (Taller escola d'Arqueologia): *Els enterraments del parc de la ciutat i la problemàtica funerària de Tàrraco*. Editat per l'Ajuntament de Tarragona, 1987.
- TRIMBACH, Eliz. i DERRIEN, Loïc: *Viaje por la Roma de los Césares*. Plaza & Janés Ed., Plaza Joven (Viajes a través de la Historia del mundo), Barcelona, 1989.

Col·labora

**Ajuntament de
TARRAGONA**